

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มนุ้ยชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในเขตตำบลหนองปลิง สามารถสรุปผล อภิปรายผล และมี ข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปของตำบลหนองปลิง

ตำบลหนองปลิง เป็น 1 ใน 13 ตำบล ของอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีหมู่บ้านในเขตปกครองทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ดังนี้

1. บ้านหัวนาคำ หมู่ที่ 1 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 111 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 446 คน แยกเป็นชาย 232 คน หญิง 234 คน มีอาชีพหลัก คือทำนาและรับจ้าง ประชากรในหมู่บ้าน มีรายได้โดยเฉลี่ย 20,000 – 25,000 บาท ต่อคน ต่อปี หนี้สินครัวเรือนในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยต่อปี 30,000 บาท แหล่งเงินกู้ยืมของหมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ระบบความเชื่อภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อและเคารพศาลปู่ตา และศาลหลักบ้าน ระบบสุขภาพชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปรักษาที่อนามัยและโรงพยาบาลในตัวเมืองจังหวัดมหาสารคาม ควบคู่กับการรักษาแบบดั้งเดิม ทรัพยากรธรรมชาติ มีทั้งแหล่งน้ำและป่าโคก ป่าคอนปู่ตา
2. บ้านป่ากุง หมู่ที่ 2 มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 39 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร รวม 158 คน แยกเป็น ชาย 83 คน หญิง 75 คน อาชีพหลักของชาวบ้านป่ากุง คือทำนา ประชากรในหมู่บ้านมีรายได้โดยเฉลี่ยต่อปี 25,000 บาท ต่อปี ต่อคน หนี้สินโดยเฉลี่ยต่อปีต่ำสุด 3,000 – 300,000 บาทต่อครัวเรือน แหล่งเงินกู้ยืมของหมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสภาชุมชน เป็นกลุ่มที่ชาวบ้านตั้งขึ้นเพื่อให้กู้ยืมฉุกเฉิน โครงการ กขคจ. และเงินกระสุนเศรษฐกิจ เป็นเงินกู้ยืมที่มาจากนโยบายของรัฐ ได้มาในปี 2544 จำนวน 1 แสนบาท บ้านป่ากุง ไม่มีวัดภายในหมู่บ้าน แต่มีวัดที่บ้านหนองคู ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ระบบสุขภาพในหมู่บ้านส่วนใหญ่ จะมีการรักษาพยาบาล โดยการให้หมอพื้นบ้าน และโรงพยาบาล ทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าชุมชนโคกหินลาด

3. บ้านหนองคู หมู่ที่ 3 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 186 ครัวเรือน บ้านหนองคู มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,225 คน แยกเป็นชาย 605 คน หญิง 620 คน อาชีพหลักของชาวบ้าน ทำนาทำไร่ ประชากรมีรายได้โดยเฉลี่ยต่อปี 20,000- 25,000 บาท ต่อปี ต่อคน หนี้สินของครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อปี 30,000 บาท แหล่งเงินกู้ของคนในหมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารไทยพาณิชย์ เป็นต้น ระบบความเชื่อภายในหมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ระบบสุขภาพ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปรักษาที่อนามัยและโรงพยาบาลในตัวเมืองจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งในหมู่บ้านก็มีการตรวจรักษาแบบดั้งเดิมอยู่บ้างแต่ก็จะมีเป็นส่วนน้อย ทรัพยากรธรรมชาติ มีหนองคู หนองน้ำโรงเรียน และป่าโคกหินลาด

4. บ้านจันทน์ หมู่ที่ 4 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 207 ครอบครั้ว มีจำนวนประชากรทั้งหมด 930 คน แยกเป็น ชาย 475 คน หญิง 455 คน อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านจันทน์ คือ ทำนา รายได้โดยเฉลี่ย ต่อคน ต่อปี ประมาณ 15,000 บาท หนี้สินของครัวเรือนโดยเฉลี่ย 14,492 บาท แหล่งเงินกู้ภายในหมู่บ้าน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท โครงการ กขคจ. ระบบความเชื่อในหมู่บ้าน ชาวบ้านจันทน์ นับถือศาสนาพุทธ และมีการนับถือผี ควบคู่กันไปด้วย ระบบสุขภาพภายในหมู่บ้าน ผู้คนในบ้านจันทน์ มีโรคที่พบมากในหมู่บ้านคือ โรคเบาหวาน จะเป็นในกลุ่มผู้สูงอายุ และในเรื่องของสุขภาพด้านอื่นๆ เมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยก็จะซื้อยากินเอง หรือไปขอที่อนามัยถ้ามีอาการหนักมากจะนิยมไปรักษาที่โรงพยาบาล ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ หนองน้ำหนองคู หนองน้ำไฮ และป่าช้าสาธารณะประโยชน์

5. บ้านโคกสี หมู่ที่ 5 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 148 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 691 คน แยกเป็น ชาย 337 คน หญิง 354 คนอาชีพหลักประชากรในหมู่บ้าน ได้แก่ อาชีพทำนา รายได้โดยเฉลี่ย ต่อคน ต่อปี ประมาณ 26,000 บาท หนี้สินของครัวเรือนโดยเฉลี่ย 13,000 บาท ต่อครัวเรือน แหล่งเงินกู้ของหมู่บ้าน เงินกู้จากโครงการหมู่บ้านต้นแบบ เงินกู้จากโครงการมิยาซาวา เงินโครงการ กขคจ. กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท กลุ่มออมทรัพย์ ระบบความเชื่อภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านโคกสี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ควบคู่กับความเชื่อเรื่องผี ระบบสุขภาพในหมู่บ้าน ชาวบ้านโคกสี ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายและมักนิยมไปหาหมอที่สถานีอนามัยประจำตำบล หรือโรงพยาบาลในตัวเมือง ทรัพยากรธรรมชาติ ภายในหมู่บ้านมีป่าโคกหรือป่าชุมชนในหมู่บ้าน 4 แห่ง ป่าถาวร 2 แห่งและป่าโคกทั่วไป 2 แห่ง

6. บ้านหนองปลิง หมู่ที่ 6 บ้านหนองปลิง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 278 ครัวเรือน บ้านหนองปลิง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,140 คน อาชีพหลักของประชากร

ได้แก่ ทำนา รายได้โดยเฉลี่ย 25,000 บาท ต่อคน ต่อปี หนี้สินครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อปี 30,000 บาท แหล่งเงินกู้ในหมู่บ้าน เงิน กขคจ. เงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ระบบความเชื่อของหมู่บ้านในหมู่บ้านหนองปลิง มีความเชื่อที่ยึดถือกัน มาตั้งแต่สมัยอดีต คือเรื่อง ผีปู่ตา และมีการสืบทอดเกี่ยวกับ 12 เดือน ระบบสุขภาพภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านถ้าเจ็บป่วยโดยทั่วไป จะไปหาหมอที่สถานีอนามัย หรือที่โรงพยาบาล ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านมีป่าโคกในหมู่บ้านเรียกว่าป่าโคกเครือ ชาวบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์ในการหาเก็บของป่า

7. บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ 7 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 55 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 199 คน แยกเป็นชาย 98 คน หญิง 101 คน อาชีพหลักของประชากรบ้านโนนสมบูรณ์ ได้แก่ ทำนา รายได้โดยเฉลี่ย 20,000 บาท ต่อคน ต่อปี หนี้สินครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อปี 25,000-30,000 บาท แหล่งเงินกู้ในหมู่บ้าน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท สหกรณ์การเกษตรจังหวัด ระบบความเชื่อของหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ และมีวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ระบบสุขภาพภายในหมู่บ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บชาวบ้านก็จะไปรักษาที่สถานีอนามัยในตำบล และโรงพยาบาลประจำจังหวัด ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน ได้แก่ ป่าโคกหินลาด

8. บ้านศรีวิสัย หมู่ที่ 8 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 127 ครัวเรือนบ้านหนองปลิง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 456 คน แยกเป็นชาย 227 คน หญิง 229 คนอาชีพหลักของประชากรบ้านหนองปลิง ได้แก่ ทำนา และรับจ้างทั่วไป รายได้โดยเฉลี่ย 30,000 บาท ต่อคน ต่อปีหนี้สินครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อปี 30,000-35,000 บาท แหล่งเงินกู้ในหมู่บ้าน เงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ธนาคารออมสิน ระบบความเชื่อของหมู่บ้านชาวบ้านศรีวิสัยนับถือศาสนาพุทธ ส่วนความเชื่อชาวบ้าน เคารพศาลหลักบ้าน ก่อนทำนาเพราะเชื่อว่าจะได้คุ้มครองไร่นาของตน ระบบสุขภาพภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านถ้าเจ็บป่วยโดยทั่วไป การรักษาส่วนใหญ่รักษาที่สถานีอนามัยประจำตำบล และโรงพยาบาลในจังหวัด ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนป่าโคกหินลาดและป่าช้า ส่วนใหญ่ เก็บฟืนและเก็บเห็ดในป่า

5.1.2 สภาพการรวมกลุ่มในเขตตำบลหนองปลิง

การรวมกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในตำบลหนองปลิงมีหลายลักษณะ ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีการรวมกลุ่มขึ้นตามปัญหา ความต้องการ ที่แตกต่างกันไป ดังนี้

5.1.2.1 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านห้วยน้ำคำ หมู่ที่ 1 มีการรวมกลุ่มที่ชัดเจน สองกลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มร้านค้าชุมชน เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2543 มีสมาชิกทั้งหมด 32 คน 2) กลุ่มจักสาน เริ่มก่อตั้งเมื่อ 2544 มีสมาชิกกลุ่ม 13 คน

5.1.2.2 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านป่าดง หมู่ที่ 2 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท มีสมาชิกทั้งหมด 39 คน 2) กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิก 64 คน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2544 3) กลุ่มสภาชุมชน มีสมาชิก 64 คน 4) กลุ่มเลี้ยงวัว มีสมาชิก 35 คน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2544 5) กลุ่มทอผ้า ตั้งขึ้นเมื่อปี 2546

5.1.2.3 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านหนองคู หมู่ที่ 3 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มทอผ้า บ้านหนองคู หมู่ที่ 3 เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2542 ปัจจุบันมีสมาชิก 42 คน 2) กลุ่มป่าไม้แผนใหม่ บ้านหนองคู เริ่มก่อตั้งเมื่อตั้งแต่ปี 2549 3) กลุ่มเลี้ยงวัว บ้านหนองคู เริ่มก่อตั้งกลุ่ม เมื่อ เดือนพฤษภาคม ปี 2550 มีสมาชิก 36 คน 4) กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านหนองคู กลุ่มเริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2544 มีสมาชิกทั้งหมด 106 คน 5) กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าชุมชน บ้านหนองคู เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2548 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 106 คน 6) กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ บ้านหนองคู มีสมาชิกทั้งหมด 28 คน

5.1.2.4 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านจ่านัก หมู่ที่ 4 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มปฎิอินทรีย์ชีวภาพ มีสมาชิก 32 2) กลุ่มหัตถกรรม มีสมาชิก 16 คน 3) กลุ่มเลี้ยงจิ้งหรีด มีสมาชิก 18 คน 4) กลุ่มทอผ้า มีสมาชิก 15 คน 5) กลุ่มมิยาซาวา (กองทุนกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน) มีสมาชิก 10 คน

5.1.2.5 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านโคกสี หมู่ที่ 5 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์ มี นายอมร อุทัยกรม เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิก 475 คน 2) กลุ่มปลูกพืชหมุนเวียน มีสมาชิกทั้งหมด 7 คน 3) กลุ่มเลี้ยงวัว มีสมาชิก 80 คน 4) ศูนย์สาธิตร้านค้าชุมชน มีสมาชิก 105 ครอบครัว 5) กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท มีสมาชิก 125 คน 6) กลุ่มเลี้ยงหมู มีสมาชิก 6 คน 7) กลุ่มหม่อนไหม มีสมาชิกทั้งหมด 27 คน 8) กลุ่มทอผ้า มีสมาชิก 25 กลุ่ม 9) กลุ่มเลี้ยงปลาบ่อซีเมนต์ มีสมาชิก 19 คน

5.1.2.6 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านหนองปลิง หมู่ที่ 6 มีการรวมกลุ่มหลายที่ชัดเจน ดังนี้ 1) กลุ่มทอผ้า มีสมาชิก 18 คน 2) กลุ่มจักสาน บ้านหนองปลิง มีสมาชิกประมาณ 20 คน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2545

5.1.2.7 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านโนนสมบูรณ์ หมู่ที่ 7 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มจักสาน บ้านโนนสมบูรณ์ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2542 มีสมาชิกในกลุ่ม 25 คน 2) ร้านค้าชุมชน บ้านโนนสมบูรณ์ ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2544 มีสมาชิกในปัจจุบัน 57

ครอบครัว 5) กลุ่มผู้ป่วยสภาพตำบลหนองปลิง ก่อตั้งขึ้นปี 2549 โดยรวบรวมสมาชิกจากทั้งหมด 8 หมู่บ้านในตำบลหนองปลิง สมาชิกประมาณ 60 คน

5.1.2.8 สภาพการรวมกลุ่มของบ้านศรีวิไล หมู่ที่ 8 มีการรวมกลุ่มหลายประเภท ดังนี้ 1) กลุ่มออมทรัพย์ เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี 2544 2) กลุ่มทอผ้า เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2544 มีสมาชิก 18 คน 3) กลุ่มผู้ป่วยห้กชีวิตภาพ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2548 มีสมาชิก 37 คน

5.1.2 การจัดกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มผู้ป่วยชีวิตภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในเขตตำบลหนองปลิง

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำวิจัยของผู้วิจัยและคณะ ที่ศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในการบูรณาการงานพัฒนา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองปลิง อ.เมือง จ.มหาสารคาม ซึ่งผลการวิจัยได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนในเขตตำบลหนองปลิงส่วนหนึ่งที่มองเห็นความสำคัญในการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีหลากหลายทางเลือก แต่ทางเลือกหนึ่งที่มีผู้เข้าร่วมโครงการเห็นพ้องต้องกัน ก็คือ การลดต้นทุนการผลิตโดยการทำผู้ป่วยชีวิตภาพใช้เอง จึงมีแนวคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มผู้ป่วยชีวิตภาพร่วมกัน ซึ่งนำมาสู่การวิจัยเพื่อศึกษาและจัดกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน

ในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนของการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนในเขตตำบลหนอง โดยใช้วิธีการจัดเวทีชาวบ้าน พุดคุย แลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ส่วนหนึ่งยึดผลการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้น และมีการพุดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างทีมวิจัย และผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการใน 8 หมู่บ้านของตำบลหนอง รวมทั้งเจ้าหน้าที่เกษตรและพัฒนาชุมชนที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ตำบลหนองปลิง ซึ่งข้อสรุปที่ได้ในการหาปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน มี 2 แนวทางหลัก คือ แนวทางที่ 1 ต้องมีการอุดหนุนครัวเรือน จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ ของชาวบ้านพบว่า ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นมาจากค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็น และเกินจริงของครอบครัว จำต้องช่วยกันภายในครัวเรือนอุดหนุนของปัญหานั้นเสีย และแนวทางที่ 2 พบว่า ปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพชาวบ้านใน ต.หนองปลิง ที่มีอาชีพหลักคือ การทำนาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีต้นทุนที่สูงมากในเรื่อง ปุ๋ย, สารเคมี, ยาฆ่าแมลง, เครื่องจักร, น้ำมัน, แรงงาน จากการตัดสินใจร่วมกัน การอุดหนุนด้านการผลิตควรเริ่มต้นที่เรื่องของปุ๋ยในการ

คณะทำงาน (กรรมการกลุ่ม) การพิจารณาเกี่ยวกับการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการกลุ่ม ซึ่งกรรมการมีหลายประเภท เช่น กรรมการการเงิน และกรรมการฝ่ายอื่น ๆ เป็นต้น รวมถึงการพิจารณาถึงการผลิต / การคืนกำไรปันผลให้กับสมาชิก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเกิดกลุ่มปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

ขั้นตอนที่ 3 การรวมกลุ่มแก้ปัญหา

เป็นขั้นตอนหนึ่งของการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่ม กิจกรรมหลักของขั้นตอนนี้ ก็คือ การรับสมาชิก การระดมหุ้น และการประชุมของกลุ่มแกนนำเพื่อขับเคลื่อนงานกิจกรรมของกลุ่มให้ก้าวไปข้างหน้า การประชุมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน จึงเป็นแนวทางหลักที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งในขั้นตอนนี้ ทางกลุ่มได้มีการจัดทำฐานข้อมูลสมาชิกของกลุ่ม ในเบื้องต้น มีสมาชิกแรกเข้า จำนวน คน จาก 8 หมู่บ้าน มีการคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานจำนวนซึ่งคณะกรรมการดำเนินการเหล่านี้ ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นกลุ่มแกนนำ ก็จะมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารกลุ่มในด้านต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มมีความก้าวหน้าและขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มต่อไป

นอกจากนั้น ในขั้นตอนนี้ มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม เพื่อให้การบริหารกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกฎระเบียบข้อบังคับที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากการเห็นพ้องต้องกันของคณะกรรมการ และสมาชิกของกลุ่ม และใช้เวลาในการพูดคุย แลกเปลี่ยนหลายเดือน รวมทั้งมีความยืดหยุ่นในการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ขั้นตอนที่ 4 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม

ในขั้นตอนนี้ เป็นการดำเนินการหลังจากกลุ่ม มีความชัดเจนขึ้นทั้งในแง่ของการรับสมาชิก การถือหุ้นของสมาชิก การมีคณะกรรมการดำเนินการที่ชัดเจน กิจกรรมหลักของขั้นตอนนี้ ก็คือ การประชุมคณะกรรมการดำเนินงานทุกเดือน การรับสมาชิกเพิ่ม การหาทุนสนับสนุนจากภายนอกเพื่อสร้างโรงเรือนผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในการจัดทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

ในการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ได้แก่ การประชุมคณะกรรมการประจำเดือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อรับรู้ปัญหา ความต้องการของสมาชิก รวมทั้งร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหา การประชุมประจำเดือนยังเป็นเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงแนวทางการพัฒนากลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง โดยการประชุมแต่ละครั้ง ผู้ร่วมประชุมนอกจาก

คณะกรรมการแล้ว ยังมีทีมวิจัย เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำให้เห็นความหลากหลายในเชิงแนวคิด

นอกจากกิจกรรมการประชุมของคณะกรรมการกลุ่มแล้ว กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ก็คือ การเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเสริมทักษะทั้งในเชิงวิชาการและภาคปฏิบัติ ซึ่งทางทีมวิจัย ได้จัดอบรมจัดอบรม เชิงปฏิบัติการเพื่อการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ วันที่ 8-9 พฤษภาคม 2550 สถานที่ ศาลาประชาคมบ้านโนนสมบูรณ์ ต.หนองปลิง อ.เมือง จ.มหาสารคาม การจัดอบรมในครั้งนี้ ทำให้คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกที่เข้าร่วมเกิดความพึงพอใจและเชื่อมั่นในศักยภาพของกลุ่มในการที่จะทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง

ขั้นตอนที่ 5 การติดตามประเมินผล

ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนของการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มหลังจากที่มีรวมกลุ่ม มีคณะกรรมการดำเนินงาน มีการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม โดยการติดตามประเมินผลของกลุ่ม ใช้เวทีการประชุมชนเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน และความเคลื่อนไหว รวมทั้งความคืบหน้าของกิจกรรมต่าง ๆ อาศัยความคุ้นเคยของคณะกรรมการดำเนินงานกับสมาชิกในแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้รับเรื่องราวความต้องการและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงการทำงานของกลุ่มต่อไป

5.1.3 บทเรียนหรือองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทเรียนหรือองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดตั้งกลุ่ม อาจมีหลายขั้นตอนที่สำคัญ โดยข้อค้นพบสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนจะเข้มแข็งจะต้องมีการเรียนรู้เป็นกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ในกิจกรรมต่างๆ บุคคลภายนอก (นักวิจัย นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ) ควรมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้กระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ไม่ควรเข้าไปชี้นำ การทำกิจกรรมของชุมชนจะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้นั้น และกิจกรรมดังกล่าวนี้ จะต้องเกิดจากการที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ใช่จากการเข้าไปจัดการหรือทำให้จากองค์กรภายนอก ประกอบกับ ทรัพยากรในชุมชนมีอยู่อย่างหลากหลาย(คน,ภูมิปัญญา,ดิน,น้ำ,ป่า) เมื่อชาวบ้านผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มีภายในชุมชน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการแก้ไขปัญหา และเป็นไปเพื่อส่วนรวมแล้ว

การแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้าน จะมีความเป็นไปได้มากขึ้น ที่สำคัญในกระบวนการแก้ปัญหาจะต้องให้ความสำคัญกับปัญหาที่อยู่ใกล้ตัวและจำเป็นต้องแก้ไข และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถทำเองได้ คือการอุดหนุนในด้านการผลิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน โดยการทำนุบำรุงชีวิตภาพที่ใช้ทรัพยากรภายในชุมชน ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

นอกจากนั้น ภาวะผู้นำมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะผู้นำจะต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และบริหารจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงรับฟังและเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ไม่ตัดสินใจกระทำการคนเดียว และผู้นำต้องมีความพร้อมในการทำงานร่วมกับบุคคลภายนอก พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆเพิ่มเติมเพื่อนำไปพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาเพื่อจัดกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดตั้งกลุ่มนุบำรุงชีวิตภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในเขตตำบลหนองปลิง เป็นการศึกษาภายใต้แนวคิดหลัก คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ร่วมกับแนวคิดการรวมกลุ่ม และแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน ที่มองว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหาเป็นแนวทางหนึ่งที่มีปรากฏทั่วไปในสังคมไทย และจะทำให้เกิดพลังที่ยิ่งใหญ่ที่จะแก้ปัญหาของชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนในอนาคตได้ การศึกษาในครั้งนี้ มีการศึกษาบริบทของตำบล และสภาพการรวมกลุ่มในตำบล ซึ่งทั้งสองส่วนได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของพึ่งตนเองได้หรือไม่ได้ ตำบลหนองปลิงไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ มากนัก ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งนโยบายการพัฒนาที่ส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น ในขณะที่ศักยภาพภายในชุมชนเริ่มหดหายไป จะเห็นได้จากการรวมกลุ่มในชุมชน ส่วนใหญ่ล้วนเกิดจากนโยบายของรัฐและการสนับสนุนจากภายนอกเป็นหลัก มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่เกิดจากการริเริ่มของคนในชุมชนเอง ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาของชุมชนที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ยิ่งชุมชนต้องเข้าสู่กระบวนการพัฒนาที่เน้นการพึ่งพามากกว่าการพึ่งตนเอง ทำให้หลาย ๆ ชุมชนต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะจากหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากนั้น การศึกษาในครั้งนี้ ได้ค้นพบว่า กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการรวมกลุ่มที่มีการเสนอเป็นทฤษฎีการพัฒนานั้น เป็นแนวทางที่เสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้จริง เพราะ เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ต่าง ๆ ได้ แม้ในแต่ละพื้นที่อาจจะมีบริบทที่แตกต่างกันไป โดยกระบวนการจะเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริง ความ

ต้องการที่แท้จริงให้ได้ โดยการศึกษาวิเคราะห์ควรทำกันเป็นกลุ่ม เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนและช่วยกันมองอย่างรอบด้าน เมื่อเห็นปัญหาหรือความต้องการที่แท้จริงแล้ว การมีคณะทำงานหรือที่เรียกว่ากลุ่มแกนนำ จำนวน 5-10 คน เพื่อเตรียมความพร้อมในการกำหนดแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มการจัดตั้งกลุ่มเกิดขึ้น เมื่อมีสมาชิก มีคณะทำงานที่ผ่านการคัดเลือกจากสมาชิกเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารกลุ่ม การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม หลังจากการรวมตัวเป็นกลุ่ม ทั้งในเชิงวิชาการและการปฏิบัติจริง และมีการรายงานความคืบหน้าเพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่ม การทำที่เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนเหล่านี้ จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ควรเน้นการพัฒนาที่เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานที่เป็นระบบและต่อเนื่อง เช่น การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน การค้นหากลุ่มแกนนำ การรวมกลุ่มแก้ปัญหา การเสริมสร้างความเข้มแข็ง และการติดตามผล โดยในกระบวนการทำงานดังกล่าว ควรส่งเสริมให้เจ้าของปัญหาเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถแก้ปัญหาเองได้

5.3.2 กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ต้องอาศัยเวลา ความอดทน และความตั้งใจจริงของผู้เกี่ยวข้อง เช่น ประชาชนผู้เป็นเจ้าของปัญหา ผู้นำชุมชน และทั้งนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน

5.3.3 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในฐานะองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีงบประมาณและบุคลากร และมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลสุขทุกข์ของประชาชนในท้องถิ่น ควรให้ความสนใจอย่างจริงจัง ในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะชุมชนเข้มแข็งทำให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ